

การพัฒนางานส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่

“กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบบูรณาการ
โดยชุมชนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมลงมือทำ ร่วมรับผลที่เกิดขึ้น”

“ปัญหาของการพัฒนา”

การส่งเสริมการเกษตรในระยะเวลาที่ผ่านมา มีการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรทั้งในลักษณะรายบุคคล (Individual Approach) การส่งเสริมรายกลุ่ม (Group Approach) ตลอดจนการส่งเสริมให้เกษตรกรบริหารจัดการสินค้าเกษตรตลอดห่วงโซ่อุปทาน (Commodity Approach) แต่การดำเนินงานในพื้นที่ยังขาดการกำหนดเป้าหมายและผลลัพธ์ที่ชัดเจนร่วมกัน โดยแต่ละโครงการต่างกำหนดพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายของตนเอง ขาดการเชื่อมโยงกระบวนการพัฒนาในระดับพื้นที่ที่เป็นรูปธรรม และขาดการเชื่อมโยงกิจกรรมการพัฒนาจากต้นทาง กลางทาง และปลายทาง

“การใช้กลไกงานส่งเสริมการเกษตร”

เพื่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการทำงาน ที่เป็นการบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เป้าหมาย และร่วมกันพัฒนาชุมชนเกษตรให้มีความเข้มแข็งตามศักยภาพสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ นำไปสู่การพึ่งพาตนเองในระยะยาว กรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้จัดทำ โครงการพัฒนางานส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ (Area-based Approach) ซึ่งมีแนวคิดหลัก คือ การทำงานส่งเสริมการเกษตรโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งในการพัฒนา โดยมีกลไกการขับเคลื่อนงานส่งเสริมการเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ คือ **เกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer)** ที่จะเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงของชุมชน **วิสาหกิจชุมชน** **องค์กรธุรกิจชุมชน** ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน และ**แปลงใหญ่** ที่เป็นการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อการผลิตและบริหารจัดการร่วมกัน ได้มีเวทีในการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างการเชื่อมโยง ประสานงานและขยายเครือข่ายการพัฒนาให้ครอบคลุมกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร เพื่อร่วมกันกำหนดเป้าหมายและแผนพัฒนาของตนเอง ตลอดจนสร้างการบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน มีการกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชนอย่างทั่วถึง โดยปี 2562 กำหนดพื้นที่ในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่นำร่อง 6 จังหวัด คือ 1) แปลงใหญ่ผู้ปลูกปลอดภัย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี 2) วิสาหกิจชุมชนมะพร้าวอ่อนน้ำหอม ตำบลดอนมะโนราและตำบลจอมปลวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม 3) วิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่มะพร้าวน้ำหอม ตำบลบางตลาด อำเภอคลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา 4) แปลงใหญ่ผัก อำเภอนามัน จังหวัดกาฬสินธุ์ 5) แปลงใหญ่มังคุด อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช และ 6) อะโวคาโดพบพระ อำเภอพบพระ จังหวัดตาก เพื่อเป็นต้นแบบการทำงานส่งเสริมการเกษตรแบบบูรณาการที่มีการเชื่อมโยงการทำงานโดยยึดพื้นที่เป็นหลัก สามารถนำไปขยายผลสู่พื้นที่อื่นต่อไป

“กระบวนการพัฒนาที่ยึดพื้นที่เป็นหลัก”

ในการดำเนินงานโครงการพัฒนางานส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ จะให้ความสำคัญกับ “การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม” เพื่อให้เกษตรกรเกิด “ความรู้สึกเป็นเจ้าของ” ซึ่งจะนำไปสู่การปรับ

แนวคิด (Mindset) ของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ในการสร้างกระบวนการพัฒนาพื้นที่แบบพึ่งพาตนเองผ่านการจัดเวทีชุมชนจำนวน 3 เวที

กระบวนการพัฒนาในพื้นที่ จะเริ่มต้นในเวทีแรก ซึ่งทีมนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ชักชวนคนในชุมชนมาพูดคุยกัน แลกเปลี่ยนความคิด เพื่อให้เกิด “การจัดความสัมพันธ์ใหม่ของคนในพื้นที่” จากต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ มาหาวิธีการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายเสริมพลังซึ่งกันและกัน โดย “การกำหนดเป้าหมายร่วม” ของการพัฒนาพื้นที่ที่มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเอง แล้วจึง “วิเคราะห์ข้อมูลและสถานการณ์ของพื้นที่” ด้วยเครื่องมือ Supply Chain Analysis เพื่อนำไปสู่ “การวางแผนพัฒนาการเกษตรของตนเอง” ที่ครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ ของพื้นที่ตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง โดยมุ่งเน้นการบริหารจัดการทุนทั้งคน เงิน ทรัพยากรของชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการแก้ปัญหาของพื้นที่ การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการนำศักยภาพ จุดแข็งของพื้นที่มาขยายผล

จากนั้นในเวทีที่ 2 จะเป็นการ “แสวงหาความร่วมมือ” จากภาคีเครือข่าย โดยการใช้ Venn Diagram เป็นเครื่องมือวิเคราะห์รูปแบบและการจัดความสัมพันธ์กับภาคีเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่ แล้วจึง “ร่วมลงมือทำ” ตามแผนพัฒนาที่กำหนดร่วมกัน ชุมชนต้องร่วมกันดำเนินกิจกรรม และกำหนดกฎ กติกาต่าง ๆ ในการบริหารจัดการกิจการของตนเอง โดยมีการแต่งตั้งเกษตรกรที่อยู่ในชุมชนเป็นคณะกรรมการบริหารโครงการระดับพื้นที่ ให้เป็นแกนหลักดำเนินการ และมีหน่วยงานภาคีเครือข่ายช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ เช่น การบริหารจัดการกลุ่มและเครือข่าย รวมทั้งเทคโนโลยีที่แก้ปัญหการเกษตรของชุมชน

ส่วนในเวทีชุมชน ครั้งที่ 3 เกษตรกรจะ “ร่วมติดตามผล” การดำเนินการ โดยแต่ละชุมชนจะมีการออกแบบระบบการติดตามผลการดำเนินการ เช่น การตรวจแปลงผัก การเยี่ยมแปลงของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ การประชุมติดตามผลรายเดือน นำไปสู่ขั้นตอน “ร่วมรับผล” ซึ่งนอกจากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับผลประโยชน์แล้ว จะมีการกำหนดรูปแบบ วิธีการในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นสู่ชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจ้างแรงงานในชุมชน การจำหน่ายปุ๋ยราคาต้นทุน การรับซื้อผลผลิตจากชุมชน การจัดตั้งกองทุนเพื่อสาธารณะประโยชน์ แล้วร่วมกันกำหนด “แผนพัฒนาระยะ 5 ปี” เพื่อใช้เป็นเส้นทางในการไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่ร่วมกันกำหนด

“แนวทางการส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่”

จากการดำเนินงานโครงการ สามารถสรุปเป็นแนวทางการส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ ได้ดังนี้

1) “วิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่” อย่างรอบด้านเพื่อค้นหา “ศักยภาพ” และ “ปัญหา” ที่แท้จริง เป็นการสร้างกระบวนการพัฒนาบนฐานการใช้ข้อมูลของตนเอง

2) สร้าง “กระบวนการมีส่วนร่วม” เพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของและร่วมกันกำหนด “เป้าหมายร่วม” ตลอดจนจัดทำ “แผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน” ที่สอดคล้องกับสภาพบริบทและทุนทรัพยากรของพื้นที่ และเป็นเครื่องมือสร้าง “กระบวนการเรียนรู้” ของเกษตรกร

3) การจัดการความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยการจัดเวทีชุมชนเพื่อให้เป็น “พื้นที่พบปะและแลกเปลี่ยนเรียนรู้” ของกลไกหลัก คือ Young Smart Farmer วิสาหกิจชุมชน แปลงใหญ่ และกลุ่มเกษตรกรต่าง ๆ ในพื้นที่ที่จะเป็น “ผู้ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา” ในพื้นที่ตนเอง

4) การร่วมกันกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง เป็น “เครือข่ายที่เสริมพลัง” การทำงานตามความถนัดของตนเอง เพื่อ “ลดความเหลื่อมล้ำ” สร้างความเข้มแข็งและการเกิดการพัฒนาในชุมชนอย่างยั่งยืน

5) “บูรณาการการทำงาน” ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกพื้นที่ ตามบทบาทและภารกิจ โดย “ยึดพื้นที่เป็นศูนย์กลาง” ในการส่งเสริมและสนับสนุนตามความต้องการของพื้นที่ทั้งในเรื่องงบประมาณ ความรู้และทรัพยากร

6) ร่วมกันวางแผนระยะยาว กำหนดตัวชี้วัด และกำหนดรูปแบบ “การกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชน” และ “ขยายผลความสำเร็จ” ไปสู่พื้นที่อื่น

ปัจจัยความสำเร็จ

มิติชุมชน

1) การได้มาร่วมกันกำหนด “เป้าหมายร่วม” ของชุมชน ทำให้มีการรับรู้และมีมุมมองต่อการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนร่วมกัน

2) แกนนำในทุกพื้นที่ที่เข้ามาเข้าร่วม ทั้ง YSF แปลงใหญ่ วิสาหกิจชุมชน และอื่น ๆ มี “ความตั้งใจจริง” มี “จิตสำนึกที่ดี” ในการแก้ปัญหาและกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชนตามศักยภาพที่แต่ละคนมีต่างกันมาเสริมพลังซึ่งกันและกัน

3) การมีเวทีให้แกนนำในพื้นที่มา “วิเคราะห์ปัญหา” ในชุมชน ซึ่งเป็นการทำงานบน “ฐานข้อมูล” และ “แลกเปลี่ยนเรียนรู้” ร่วมกัน และทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ทำให้ได้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น

มิติเจ้าหน้าที่

1) “การบูรณาการการทำงาน” ร่วมกันของเจ้าหน้าที่ทั้งในส่วนกลางและจังหวัด โดยการประชุมร่วมกันทำให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รัฐบาลการทำงานของแต่ละหน่วยงานชัดเจนขึ้น และประสานการทำงานได้ดีขึ้น

2) ปรับวิธีคิดและวิธีการทำงาน “แบบมีส่วนร่วม” เพื่อให้ชุมชนคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยเจ้าหน้าที่ปรับบทบาทเป็นผู้สนับสนุน ที่ปรึกษา Facilitator และเป็นนวัตกรชุมชน

3) การใช้ “เครื่องมือที่เหมาะสม” ในแต่ละเวที เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล การสร้างเครือข่าย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

4) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจและการถอดบทเรียนการดำเนินงานเพื่อนำมาพัฒนางานในปีต่อไป